

מודל חמ"ה - חוסן ומניעת התמכרויות

כללי

בישראל 1 מכל 7 מבוגרים סובל מהפרעת שימוש או התמכרות; נתון זה הופך את ההתמכרות לאחת הבעיות הבריאותיות השכיחות בישראל החוצה גבולות של מעמד סוציו-אקונומי, מגזרים אוכלוסייה וקבוצות גיל שונות. שכיחות ההתמכרויות באוכלוסייה הכללית עלתה בשני העשורים האחרונים, ולצידה חלה עליה בשכיחותן של הפרעות נפשיות כגון חרדה ודכאון, שנמצאו קשורות לעליה משמעותית בשימוש בחומרים ממכרים והתנהגויות ממכרות.

במקביל עלתה בישראל זמינותם של חומרים ממכרים-מסוימים כגון קנביס ותרופות מרשם, וניכרת עלייה בשכיחותן של התנהגויות ממכרות כמו הימורים, התמכרות לאינטרנט ופורנוגרפיה ברשת. כמו כן, משבר הקורונה ומלחמת "חרבות ברזל" העצימו תופעות של מצוקה נפשית וכלכלית ותסמיני חרדה ודיכאון, ובעקבותיהם נרשמה עלייה בהפרעות שימוש והתמכרויות.

למרות מאמצים שונים לטפל בהתמכרויות במדינות שונות ברחבי העולם, מדינות רבות ובתוכן ישראל, מתקשות לגשר על הפער בין המענים הרפואיים והטיפוליים לתופעה, לבין העלייה התלולה בשיעורי ההתמכרות.

רקע למיזם

מחקרים שנעשו לאחרונה בארץ ובעולם מעידים כי האוכלוסייה הפגיעה ביותר לנזקי ההתמכרויות היא אוכלוסיית הנוער והצעירים בגילאי 18-25. מחקרים שהוביל המרכז הישראלי להתמכרויות מעידים כי 41% מבני 18-25 ו- 33% מבני 26-40 משתמשים בקנאביס. 18% מהצעירים בגילאי 18-20 סובלים משימוש מזיק באלכוהול בעוד שכ 11% סובלים מהתמכרות לחומרים או להתמכרות התנהגותית.

מחקרים נוספים מעידים כי לתוכניות המקדמות את הבריאות הנפשית והרווחה הנפשית של חברי הקהילה פוטנציאל גדול ביותר לצמצום ומניעה של התמכרויות לסוגיהן השונים. ברמה המניעתית, תוכניות קהילתיות אינן מתמקדות בבידוד ו"תיקון" של אנשים הסובלים מהתמכרות; למעשה, הן מתרכזות בחיבורם של אנשים הסובלים מהתמכרות לקהילה באופן חיובי, תוך הבניית חוסן נפשי, תמיכה חברתית, תעסוקתית, לימודית, וטיפולית מצד גורמים בקהילה.

מודל חמ"ה מתרגם את הידע התיאורטי והמחקרי שנרכש בתחומי מניעת התמכרות, וקידום בריאות ורווחה נפשית בקהילה, לכדי מודל התערבות ברמה העירונית המיועד למנוע ולטפל בהתמכרויות ולקדם קהילה בריאה הנהנית מרווחה נפשית, ערבות הדדית ותמיכה חברתית.

התוכנית המוצעת הינה פרי יוזמתם של המרכז הישראלי להתמכרות (ICA) מרכז מצוינות רב-תחומי בתחום ההתמכרויות, בשותפות עם קרנות הביטוח הלאומי קרן אריסון, מפעל הפיס, הרשות לביטחון קהילתי ותוכנית יתד.

מטרת המיזם

פיתוח מודל התערבות רשותי אפקטיבי ובר קיימא למניעת מגוון רחב של התמכרויות, נזקיהן והתנהגויות סיכון בקרב ילדים, בני נוער וצעירים. המודל מיועד ליישום עתידי על ידי כלל הערים והרשויות ברחבי הארץ.

מטרות הפעולות במודל:

1. דחיית גיל שימוש
2. מניעת הדרדרות ברצף השימוש
3. צמצום נזקים הקשורים בשימוש בחומרים או התנהגויות

שיטת הפעלה

המודל כולל סל מענים מגוון, תמהיל הפעולות, קהלי היעד, ולוחות הזמנים המדויקים להפעלה ייקבעו בשיתוף ועדת ההיגוי הרשותית. הפעלת מערך התערבויות והכשרות יפעל בכל רשות במשך 3 שנים. בסופם תאמץ הרשות פעולות ופרקטיקות למניעה. הפעלת מערך התערבויות, הכשרות ברשות. תמהיל הפעולות, קהלי היעד ולוחות זמנים המדויקים הפעלה ייקבעו בשיתוף הרשות.

שלבי הטמעת מודל חמ"ה

1. הצגת מודל חמ"ה לרשות
2. מינוי ועדת היגוי רשותית בראשות מנכ"ל הרשות
3. מינוי מנהל תוכנית מטעם הרשות
4. מיפוי צרכים ומענים קיימים ברשות
5. בניית תמהיל פעולות ואישורו על ידי ועדת ההיגוי
6. הפעלת התוכניות השונות במהלך שנה אחת
7. הפעלת תוכנית הערכה ומדידה לאורך השנה
8. בסיום שנת פעילות התכנסות לצורך הפקת לקחים וקבלת החלטות לגבי המשך הפעילות

צירי פעולה מרכזיים

- המיזם מתבסס על חיזוק מקורות חוסן ורווחה נפשית של הפרט בקהילה וחיזוק הקשרים המיטיבים ביניהם, במסגרת זו מתבצעות פעולות ב 5 צירים מרכזיים:
1. הכשרות לצוותים חינוכיים וצוותי רשות.
 2. פעולות עם בני נוער וצעירים ברשות – חיזוק חוסן אישי, רווחה רגשית והשתתפות בפנאי מאורגן
 3. פעולות בקהילה
 4. פעולות מזעור נזקים
 5. מיפוי ושיפור תהליכי זיהוי והפנייה
- הפעולות מתבצעות בשיתוף מרכז מיטיב, קואליציית ארגוני הנוער, הדספייס וקמפוס ICA.

מחקר מלווה ותוכנית הערכה ומדידה

הטמעת המודל מלווה במחקר ובתהליך מדידה והערכה. מטרת המחקר המלווה הינה הערכת האפקטיביות של התוכנית ברשות ומתן תמונת מצב על הגורמים המגינים ועל היקפי השימוש בחומרים והתנהגויות ממכרות בקרב בני נוער.

המחקר המלווה יתבצע באמצעות שאלונים שיועברו בבתי הספר ברשות ובבתי ספר ברשויות אחרות שיהוו קבוצת ביקורת. המחקר ויבחן את האפקטיביות של התוכנית ב- 6 נקודות מדידה במשך שלוש חצי שנים (במהלך פעילות התוכנית ברשות וכחצי שנה לאחר סיומה).

כלל הפעולות במודל ילוו בתהליך מדידה והערכה שיתבצע באמצעות שאלונים, ראיונות וכו'

תקציב

כלל הפעולות הכלולות מודל חמ"ה ממומנות בשלב זה על ידי השותפים במיזם, יחד עם זאת חשוב לציין כי הטמעת מודל חמ"ה הינה במסגרת פיילוט המלווה בתהליך מדידה והערכה. בהתאם לכך צפויים שינויים באופי וסוג הפעולות המבוצעות במסגרתו